

Қазақстан Республикасының
Қазақстан Республикасының
Ұлттық Банкі

Инфляцияға шолу
2004 жылғы 4-тоқсан

Мазмұны

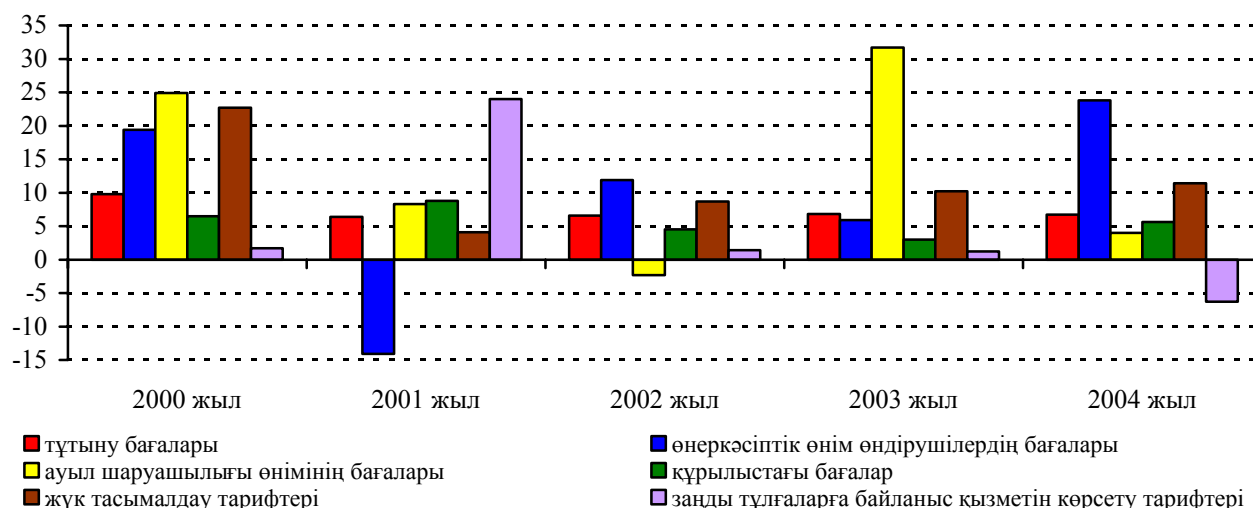
Мазмұны.....	2
1. Инфляция.....	3
a. Тұтыну бағалары.....	3
b. Базалық инфляция	6
c. Экономиканың нақты секторындағы бағалар	8
Өнеркәсіптік өндірістегі бағалар	8
Ауыл шаруашылығындағы бағалар.....	8
Кәсіпорындардың мониторингі.....	8
2. Салық-бюджет саясаты.....	10
3. Ақша-кредит саясатын жүргізу.....	11
a. Ақша ұсынысы.....	11
Ақша базасы	11
Екінші деңгейдегі банктер бойынша монетарлық шолу.....	11
Ақша массасы.....	12
b. Ақша-кредит саясатының құралдары және операциялары.....	16
Ең аз резервтік талаптардың нормативі	16
Қысқа мерзімді ноталар шығару.....	16
Репо және кері репо операциялары.....	18
Депозиттік операциялар.....	19
Заемдар беру.....	20
Валюталық бағам	20
Вексельдерді қайта есепке алу	23
4. Инфляция болжамы	24
a. 4- тоқсандағы және тұтастай алғанда 2004 жылғы инфляция болжамын бағалау.....	24
b. 2005 жылға инфляция болжамы.....	24
2005 жылғы 1-тоқсанға инфляция болжамы.....	25
2005 жылғы 2 тоқсанға инфляция болжамы.....	25

1. Инфляция¹

Тұтастай алғанда 2004 жыл Қазақстан экономикасында елеулі инфляциялық аяның сақталуымен сипатталды, ал соңғы бірнеше жылда жекелеген салаларда баға өзгерістері барынша жоғары болды. Осы кезеңде (2003 жылдың желтоқсанымен салыстырғанда 2004 жылғы желтоқсанда) тұтыну бағалары 6,7% ұлғайды (соңғы 4 жыл ішінде олардың өсуі 6,4-6,8% аралығында қалыптасты). Өндіруші кәсіпорындардың өнеркәсіп өнімдері бағаларының өсуі соңғы 5 жылда ең жоғары деңгейде қалыптасып, 23,8% жетті. Жүк тасымалдары тарифтерінің өсуі 11,4% (соңғы 4 жылдағы ең жоғары деңгей) болды. Ауыл шаруашылығы өнімінің бағалары 4,0%, құрылыста – 5,6% өсті. Бағалар 6,3% төмендеген бір ғана сала заңды тұлғаларға байланыс қызметін көрсету болды (1-график).

1-график

Бағалар индекстерінің динамикасы, %
(өткен жылдың желтоқсанымен салыстырғанда тиісті жылдың желтоқсаны)

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Статистика жөніндегі агенттігі

2004 жылғы 4-тоқсанда тұтыну тауарлары секторында, өнеркәсіптік өндірісте (өсу тиісінше 2,8% және 2,6%) және заңды тұлғаларға байланыс қызметін көрсетуде (төмендеуі 6,6%) бағалардың айтарлықтай қозғалысы байқалды, басқа секторларда бағалардың өзгеруі 1,0%-дан аспады.

а. Тұтыну бағалары

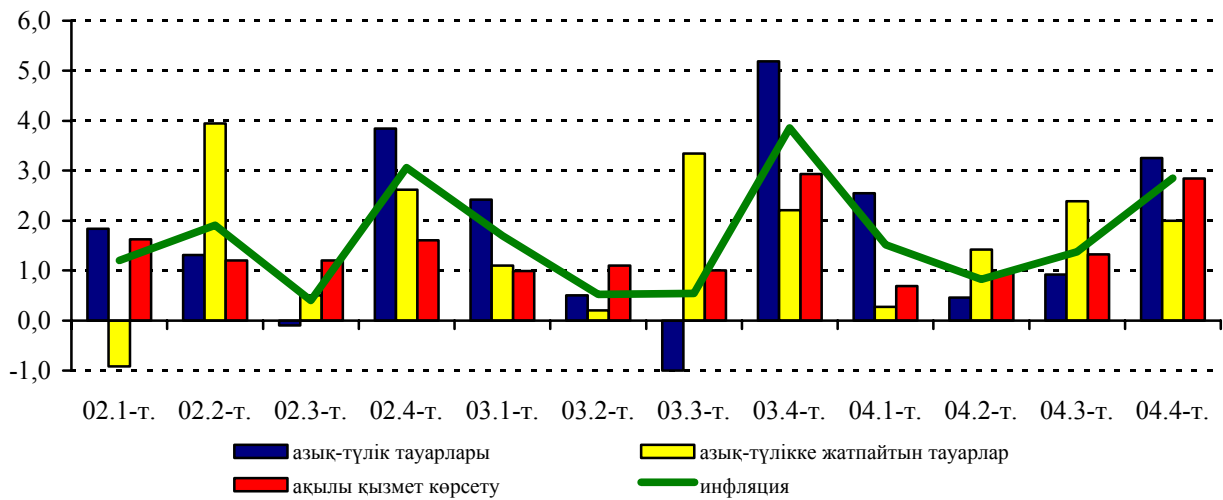
2004 жылғы 4-тоқсанда (2004 жылғы қыркүйекке қарағанда желтоқсанда) тұтыну бағалары 2,8% өсті, бұл күтулерге толық сәйкес келді. Соңғы 6 жылда бұл деңгей осы тоқсан үшін ең төменгінің бірі болып табылады. Бұдан гөрі төмен инфляция 2001 жылғы 4-тоқсанда ғана (2,6%) байқалды.

Инфляция құрылымында 2004 жылғы қазанда - желтоқсанда азық-түлік тауарлары 3,3%, азық түлікке жатпайтын тауарлар – 2,0%, ақылы қызмет көрсету – 2,8% қымбаттады (2-график).

¹ Қазақстан Республикасының Статистика жөніндегі агенттігінің деректері бойынша

2-график

Инфляция және оның құрамдас бөліктерінің динамикасы (өткен айға қарағанда %)

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Статистика жөніндегі агенттігі

Азық-түлік тауарлары құрылымында жұмыртқаның (21,7%), сүт пен сүт өнімдерінің (14,7%), жеміс пен көкөністің (7,9%) бағалары едәуір дәрежеде жоғарылады. ТБИ-нің басқа құрамдас бөліктерімен салыстырғанда осы тауарларға бағалардың неғұрлым жоғары өсу динамикасы осы кезеңге тән еді, осындай ахуал өткен жылдарда да байқалды. Нан өнімдері мен жарма өнімдерінің бағалары 2004 жылғы 4-тоқсанда іс жүзінде өзгермегенін атап кеткен жөн (өсуі 0,3%), ал 2003 жылғы 4-тоқсанда олардың бағасының 6,3% өсуі осы кезеңдегі инфляция динамикасын айқындады.

2004 жылғы желтоқсанда бағалардың төмендеуіне қарамастан, тұтастай алғанда 2004 жылғы 4-тоқсанда бензин 2,9% қымбаттады. Сондай-ақ 2004 жылғы қазанда-желтоқсанда киімге бағалар едәуір өсті (2,2%).

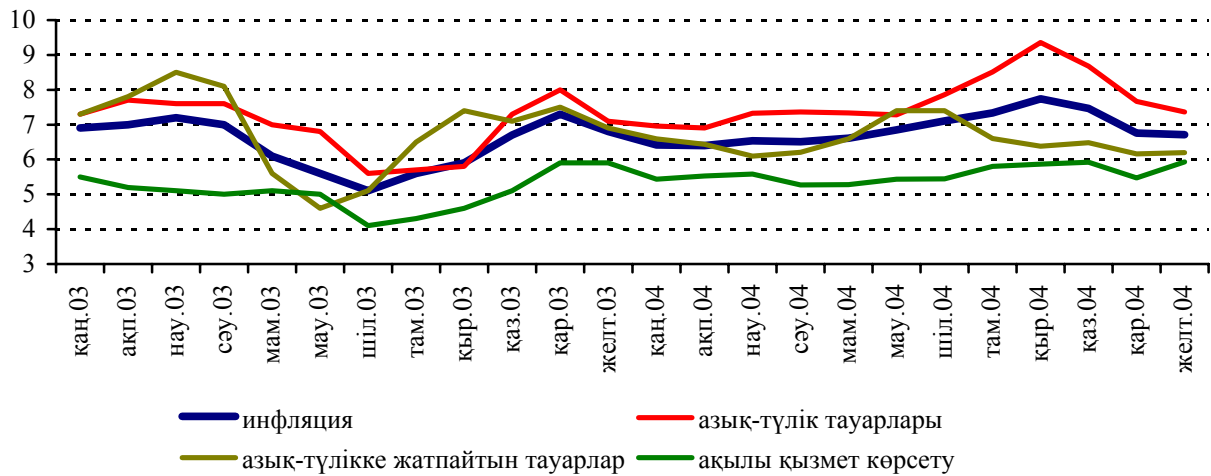
Ақылы қызмет көрсетудің ішінде бағалардың динамикасын, ең алдымен, мемлекет реттейтін қызмет көрсету: газбен жабдықтаудың қымбаттауы есебінен (6,0%) байланыс қызметін көрсету (12,7%) және тұрғын үй-коммуналдық қызмет көрсету (1,6%) айқындады. Баға белгілеуді мемлекет реттемейтін қызмет көрсетудің ішінде жолаушы көлігі едәуір қымбаттады (5,9%).

Тұтастай алғанда 2004 жылы инфляция жылдық көрсетуде (2003 жылғы желтоқсанға қарағанда 2004 жылғы желтоқсанда) 6,7% деңгейінде қалыптасып, 2003 жылмен салыстырғанда аз ғана төмендеді (6,8%). Азық-түлік тауарлары 7,4% (2003 жылы – 7,1%), азық-түлікке жатпайтын тауарлар – 6,2% (6,9%), ақылы қызмет көрсету –5,9% (5,9%) қымбаттады (3-график). Орташа жылдық инфляция 6,9% (2003 жылы – 6,4%) болды.

2004 жылғы инфляция динамикасына тән ерекшеліктерге екі жағдайды атап айтуға болады. Біріншіден, тұтыну тауарлары мен қызмет көрсетудің барлық топтары бойынша бағалар өткен жылдардағыдай ерекшеленген “озатсыз” іс жүзінде біркелкі өсті. Бағалардың едәуір өсуі тек жекелеген тауарлар позициялары бойынша, сондай-ақ жекелеген аймақтарда ғана байқалды. Екіншіден, жаз айларында бағалардың маусымдық төмендеуі болмады.

3-график

**Инфляция және оның құрамдас бөліктерінің динамикасы
(өткен жылдың тиісті айына қарағанда %)**

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Статистика жөніндегі агенттігі

Бағалардың динамикасы 4 тоқсанда және тұтастай алғанда 2004 жылы шығасылар инфляциясының (жалақы шығыстарының өсуі, ресурстар), сол сияқты сұраныс инфляциясының (кірістердің өсуі) ықпалымен қалыптасты. Осыған қарамастан, оған бірқатар факторлардың (нақты ЖІӨ-нің өсуі, ақша ұсынысының ұлғаюы, шикізат ресурстарына жоғары әлемдік бағалар) ықпал етуі өткен жылғы көрсеткіштерден, сол сияқты күтулерден асып түссе де, оның деңгейі қолайлы қалыптасты. 2004 жылғы қорытындылар бойынша іс жүзінде барлық негізгі макроэкономикалық көрсеткіштер бойынша болжамдар асып түсті.

Егер нақты ЖІӨ-нің 2004 жылға өсуінің бастапқы болжамы 7%, нақтыланған болжамы – 9% болса, іс жүзінде жедел деректер бойынша өсуі 9,4% бағаланады.

Экономикалық өсу халықтың сатып алу қабілетінің өсуімен ғана емес, оның өсу қарқындарының ЖІӨ-нің өсу қарқындарынан артуымен қатар жүреді, бұл бағалар деңгейінің жоғарылауында көрінеді. 2004 жылы халықтың жалақысы және ақшалай кірістері нақты көрсетуде тиісінше 13,9% және 13,2% ұлғайды. ЖІӨ-нің және жалақының өсуінен мұнайды алып тастасак, жоғарылау бұдан да көпке бағаланады.

2004 жылы өнеркәсіптік өндірісте баға, ең бастысы, мұнай мен металдардың әлемдік бағаларының жоғарылауы салдарынан күтпеген жерден – 23,8% аса жоғары өсті. Ауыл шаруашылығында бағалар 4,0% өсті. Дәл осы салалар тұтыну тауарларының негізгі көлемін шығаратындықтан, олардың бағаларының өсуі инфляция динамикасына айтарлықтай ықпалын тигізеді.

2004 жылы инфляцияға ақша ұсынысының едәуір кеңеюі айтарлықтай ықпал етті. Ақша агрегаттарының өсуі отандық экономиканың жоғары өсу қарқындарымен және Қазақстанға шетел капиталын әкелу үшін қолайлы сыртқы орта арқылы қамтамасыз етілді. 2004 жылы ақша базасы 82,3%, ақша массасы – 68,2%, айналыстағы қолма-қол ақша –59,0% өсті.

Тұтыну бағаларына ықпал ететін маңызды фактор екі түрлі бағыттағы арна арқылы: мұнайға жоғары әлемдік бағалар және импорттық өнімнің құнын аз ғана ұлғайту арқылы көрінетін инфляция “импорты” болып қалады.

2004 жылғы 4-тоқсанда бұдан бұрынғы тоқсанмен салыстырғанда мұнайға әлемдік бағалар өсуінің баяулауына қарамастан (17,2%-ға қарағанда 6,3%), олар әлі де өте жоғары деңгейде қалып отыр. Орташа алғанда 2004 жылы мұнайға әлемдік бағалар

32,5%¹ ұлғайды. Бензин мен жанар-жағар май материалдары ішкі бағаларының өсуімен көрсеткенде, олар алдағы уақытта басқа тауарлар мен қызмет көрсету бағаларының өсуі үшін едәуір инфляциялық әлует қалыптастырады.

Қазақстанға импортталатын дайын тамақ өнімдерінің бағалары 2004 жылғы 11 айда 3,0% қымбаттады, ал тоқыма өнімдері 2,7% арзандады, бұл белгілі бір дәрежеде инфляцияны тежейді.

2004 жылғы 1 қаңтардан бастап Ұлттық Банктің мақсаты бағалардың тұрақтылығын қамтамасыз ету болып табылатыны белгілі. Осыған байланысты Ұлттық Банк ақша-кредит саясатын жүргізген кезде, инфляцияның динамикасына қандай факторлардың (монетарлық немесе монетарлық емес) ықпал ететініне қарамастан, бағалардың шамадан артық өсуіне жол бермеу жөніндегі барлық қажетті шараларды қабылдайды.

в. Базалық инфляция²

2004 жылғы 4-тоқсанда инфляцияның маусымдық жоғарылауы өткен тоқсанмен салыстырғанда барлық әдістемелер бойынша есептелген базалық инфляцияның бір уақытта өсуімен қатар жүрді (1-кесте).

1-кесте

2004 жылғы инфляция және базалық инфляция³ (өткен кезеңге қарағанда %)

	1 тоқ.	2 тоқ.	3 тоқ.	4 тоқ.	жылдың аяғында	орташа алғанда бір жылда
Инфляция	1,5	0,8	1,4	2,8	6,7	6,9
Базалық инфляция						
1. жеміс пен көкөніс, бензин мен көмір бағаларының өсуін есептегенде	1,4	1,0	1,5	2,6	6,6	6,5
2. жеміс пен көкөніс, реттелетін қызмет көрсету мен энергоресурстар бағаларының өсуін есептегенде	1,6	1,1	1,8	2,4	7,1	7,1
3. 5 ең жоғарғы және 5 ең төмен бағалық өзгерістерді есептегенде	1,6	1,0	1,1	2,3	6,2	5,9
4. trimmed mean	1,2	1,0	1,0	1,6	4,9	5,9
5. ТБИ медианасы	0,7	0,7	0,6	1,0	3,0	4,1

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Статистика жөніндегі агенттігі

2004 жылғы 4-тоқсанда 1 және 2-нұсқалар бойынша базалық инфляцияны жоғарылатуға жұмыртқаның, сүт өнімдерінің, балықтың, ет бағаларының, сондай-ақ жолаушы көлігі қызметіне тарифтердің өсуі едәуір ықпал етті. 1-нұсқамен салыстырғанда 2-нұсқа бойынша базалық инфляцияның анағұрлым төмен мәні 2-

¹ Brent сортты мұнайдың бағасы. Халықаралық Валюта Қорының деректері бойынша

² Базалық инфляцияны есептеу 2004 жылдан бастап жүзеге асырылады.

³ Ұлттық Банк базалық инфляцияны есептеудің негізгі әдістемелері ретінде мыналарды пайдаланады:

- көкөніс пен жемісті, бензин мен көмірді қоспағанда, тұтыну бағаларының индексі;
- 5 ең жоғарғы және 5 ең төмен бағалық өзгерістерді қоспағанда, тұтыну бағаларының индексі.

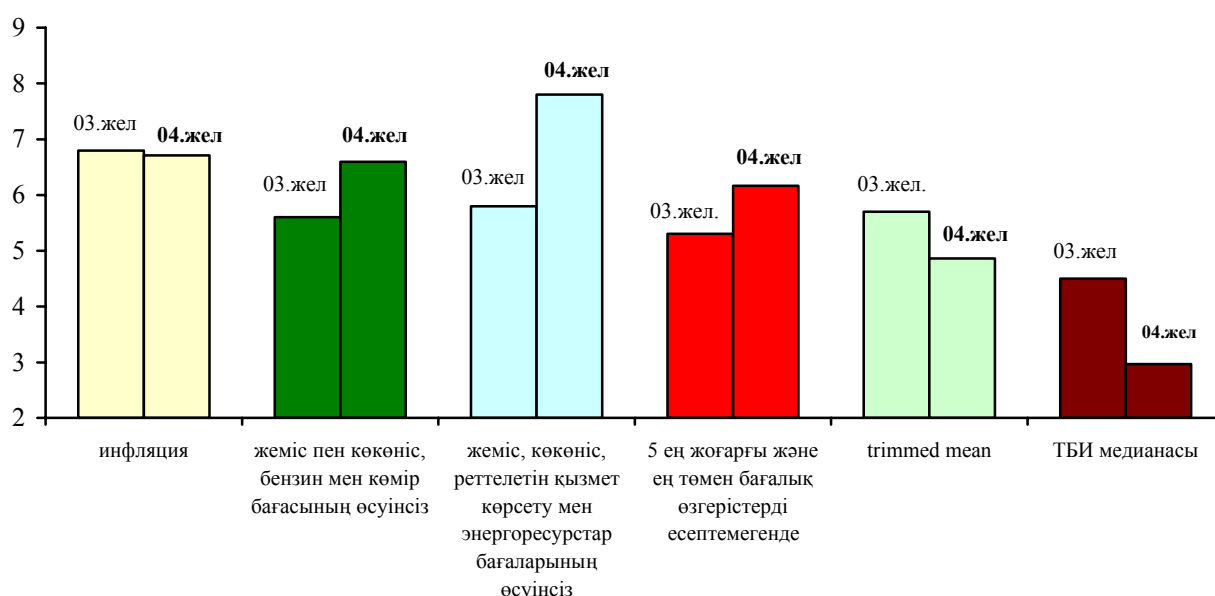
нұсқада жоғарыда аталған құрамдас бөліктерден басқа, есептеуден байланыс қызметін көрсету тарифтерінің өсуін (12,7%) шығарып тастауға байланысты.

2004 жылғы 4-тоқсанда 3-нұсқа бойынша базалық инфляция 1 және 2-нұсқаларға жақын мәнді көрсетті, ал 4 және 5-нұсқалар бойынша базалық инфляция әлдеқайда аз көлемде қалыптасты.

Базалық инфляцияның мәндеріндегі, сол сияқты үрдістеріндегі едәуір маңызды алшақтықтар тұтастай алғанда 2004 жылдың көрсеткіштерінде байқалады. Егер инфляция 2003 жылғы көрсеткіштермен салыстырғанда 2004 жылы іс жүзінде өзгермесе (6,7% және 6,8%), базалық инфляцияның көрсеткіштері 1, 2 және 3-нұсқалар бойынша жоғарыласа, ал 4 және 5-нұсқалар бойынша, керісінше, төмендеді (4-график). Осыған байланысты инфляциялық процестердің жоғарылау немесе керісінше, төмендеу жағына қарай бағытталуын біржақты растауға болмайды.

4-график

**Инфляция және базалық инфляция
(жылдық көрсетуде %)**

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Статистика жөніндегі агенттігі

1 және 2-нұсқалар бойынша есептелген базалық инфляцияның жылдық көрсетуде жоғарылауы, ең алдымен, оны есептеген кезде есептен шығарылатын тауарлар мен қызмет көрсету бағаларының 2003 жылмен салыстырғанда 2004 жылы анағұрлым төмен өсу қарқынымен түсіндіріледі. 2004 жылы көкөніс пен жемістің бағалары 5,9% (2003 жылы – 22,3%), бензин – 14,1% (20,7%), тұрғын үй-коммуналдық саланың қызмет көрсетуі – 3,0% (5,1%) ұлғайды және 2004 жылы байланыс қызметін көрсету тарифтері ғана – 13,3% көбірек өсті (2003 жылы – 1,3%).

Статистика жөніндегі агенттік Ұлттық Банкке 3, 4 және 5- нұсқалар бойынша базалық инфляцияны есептеген кезде есептен шығарылатын тауарлар мен қызмет көрсету жөнінде егжей-тегжейлі ақпарат бермейтінін айта кеткен жөн, соған байланысты олардың динамикасына талдау жасау өте қиын.

с. Экономиканың нақты секторындағы бағалар

Өнеркәсіптік өндірістегі бағалар

2004 жылғы 4-тоқсанда өнеркәсіп кәсіпорындары өнімінің және қызмет көрсетуінің бағалары 2,6% (3 тоқсанда – 7,9%) жоғарылады. Аралық тұтыну өнімдері 2,9%, тұтыну тауарлары – 1,8%, өндіріс құралдары және өндірістік сипатта қызмет көрсету – 0,6% қымбаттады.

Өнеркәсіптік өндіріс салаларының құрылымында бағалардың негізгі өсуі тау-кен өндіру саласына тиесілі – 4,4%, өңдеу өнеркәсібінде және электр энергиясын, газ бен суды өндіру мен бөлуде бағалар тиісінше 0,8% және 0,6% өсті.

2004 жылғы 4-тоқсанда алдыңғы тоқсанмен салыстырғанда өңделмеген мұнай мен табиғи газ өндіру бағаларының өсу қарқынының баяулауы (17,3%-ға қарағанда 4,3%) 2004 жылғы қазан-желтоқсанда бензин бағаларының өсу қарқынының баяулауына (3-тоқсандағы 17,2%-ға қарағанда 2,9%) ықтимал себептердің бірі болды.

Алайда, 2004 жылғы 4-тоқсанда мұнай және газ өндіруде бағалардың өсуі оны бөлу салаларындағы құнның жоғарылауына ықпал етті, бұл ең соңғы нәтижесінде, халыққа ақылы қызмет көрсету құрылымындағы газбен жабдықтау бойынша қызмет көрсетудің қымбаттауына алып келді (6,0%).

Өңдеу өнеркәсібі салаларының ішінде 2004 жылғы 4-тоқсанда тамақ өнімдері өндірісінде бағалардың өсуі 1,4% (3-тоқсанда – 0,6%) болды, бұл азық-түлік тауарлары нарығындағы бағаларды асыра белгілеуге ықпал етті.

Ауыл шаруашылығындағы бағалар

Ауыл шаруашылығының өнімі 2004 жылғы 4-тоқсанда 0,1% арзандады, сонымен бірге өсімдік шаруашылығының өнімдеріне бағалар 7,0% төмендеді, ал мал шаруашылығының өнімі 9,5% жоғарылады.

Өсімдік шаруашылығы өнімінің, ең бастысы дәнді дақылдар бағаларының төмендеуі (6,7%) азық-түлік нарығындағы бағалардың деңгейінде көрінген жоқ. Бұл осы салалардағы өнім қосымша қайта өңдеуді қажет ететіндігіне байланысты және бұл төмендеу белгіленген лаг бойынша көрсетілуге тиіс.

Сонымен қатар мал шаруашылығы өнімінің қымбаттауы (жұмыртқа, сүт, мал және құс еті) іс жүзінде бір мезгілде тамақ өнімдері бағаларының өсуінде байқалды.

Кәсіпорындардың мониторингі

Экономиканың барлық салалары бойынша Ұлттық Банк жүргізетін Қазақстан экономикасының нақты секторының кәсіпорындары мониторингінің деректері 2004 жылғы 4-тоқсанда сауал жүргізілген кәсіпорындардың өнімге сұранысының алдыңғы кезеңмен салыстырғанда төмендегенін көрсетті. Мәселен, 2004 жылғы 4-тоқсанда өнімге сұранысы төмендеген кәсіпорындардың үлесі 15,4% (3-тоқсанда – 10,9%) болды, кәсіпорындардың 31,1% сұраныстың жоғарылағаны туралы (36,1%) мәлімдеді, кәсіпорындардың 53,5% өнімге сұранысы өзгерген жоқ (53,1%).

Нәтижесінде сауал жүргізілген кәсіпорындардың дайын өнімінің бағаларында елеулі өзгерістер болған жоқ. Мәселен, кәсіпорындардың 68,4% өз бағаларының тұрақтылығы туралы мәлімдеді (3-тоқсанда – 68,2%), кәсіпорындардың 25,6%-ында бағалар жоғарылады (25,8%), кәсіпорындардың 6,0%-ында ғана бағалар төмендеді (6,0%).

Сонымен қатар кәсіпорындардың 55,5% 2004 жылғы қазанда-желтоқсанда шикізат пен материалдар құнының жоғарылағаны туралы (шілде-қыркүйекте – 57,3%)

мәлімдеді, сауалға қатысқан кәсіпорындардың 42,3% үшін өзгерген жоқ (40,2%), кәсіпорындардың 2,2% үшін бағалар төмендеді (2,5%).

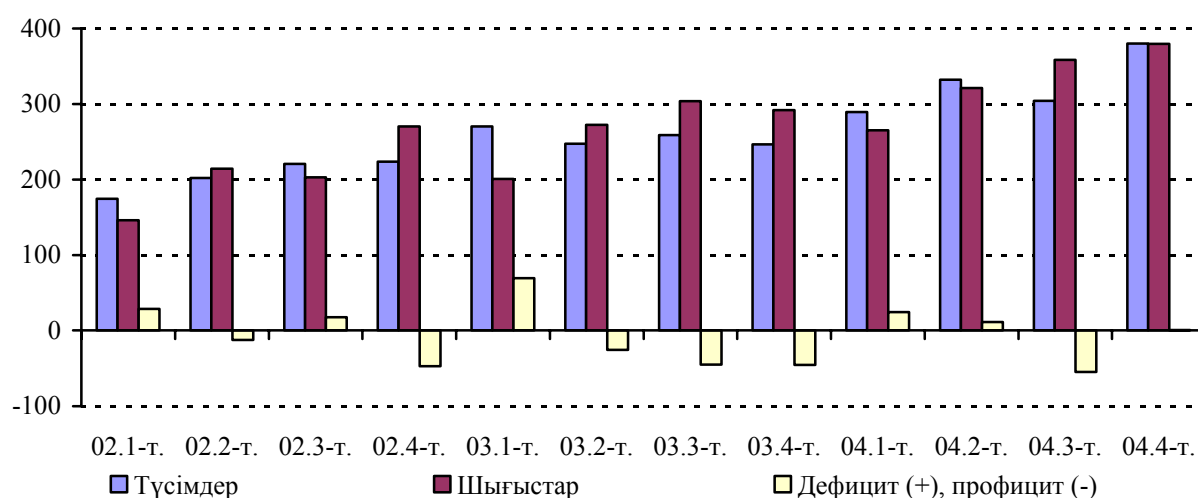
2. Салық-бюджет саясаты¹

Мемлекеттік бюджет 2004 жылғы 4-тоқсанда, есептеу кезеңін ескермегенде, 0,5 млрд. теңге профицитпен қалыптасты, ал 2003 жылғы 4-тоқсанда дефицит 45,3 млрд. теңге мөлшерінде белгіленді. Тұтастай алғанда 2004 жылы мемлекеттік бюджет дефициті 18,7 млрд. теңгеге (2003 жылы – 46,2 млрд. теңге) бағаланды.

2004 жылғы 4-тоқсанда мемлекеттік бюджет түсімдері 380,0 млрд. теңге болды, шығыстар 379,5 млрд. теңгеге қаржыландырылды. Түсімдер өткен жылғы осындай кезеңнің көрсеткіштерімен салыстырғанда 54,3%, шығыстар – 30,1% ұлғайды (5-график).

5-график

Мемлекеттік бюджеттің орындалуы, млрд. теңге

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі

2004 жылғы 4-тоқсандағы қорытындылар бойынша мемлекеттік бюджет түсімдерінің негізгі көлемі (92,6%) салық түсімдеріне, ең бастысы, корпоративтік табыс салығына, ҚҚС-қа, әлеуметтік салыққа, табиғи ресурстарды пайдаланғаны үшін түсімдерге тиесілі болды.

Мемлекеттік бюджет шығыстарының құрылымында 2004 жылғы 4-тоқсанда ағымдағы шығындар 2003 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда 26,9% ұлғайды. Олардың құрылымында қызмет көрсетуді сатып алу (28,1%), жеке тұлғаларға ағымдағы трансферттер (24,2%), жалақы (21,1%) негізгі үлесті алады. Бюджеттің күрделі шығындары 77,3% ұлғайды, кредиттер, керісінше, 58,9% азайды.

2004 жылғы 4-тоқсанда мемлекеттік бюджеттің ықтимал дефицитін ішкі көздердің есебінен қаржыландыру 45,9 млрд. теңге болды. Сыртқы заемдар бойынша түсімдердің көлемімен салыстырғанда оларды өтеудің неғұрлым жоғары көлемдері есебінен сыртқы қаржыландыру теріс көлемде (-46,3 млрд. теңге) қалыптасты. Нәтижесінде Үкіметтің Ұлттық Банктегі шоттарында 2004 жылдың аяғында 77,1 млрд. теңге қалдық болды.

Үкіметтік ішкі борыш 2004 жылғы 4-тоқсанда 9,4% қысқарып, 231,1 млрд. теңгеге жетті, сыртқы борыш 9,9% дейін 2,7 млрд. долл. дейін жетті.

¹ Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің деректері бойынша

3. Ақша-кредит саясатын жүргізу

а. Ақша ұсынысы

Ақша базасы

Ақша базасы 2004 жылғы 4-тоқсанда 43,0% 577,9 млрд. теңгеге дейін кеңейді. Ақша базасы динамикасындағы осыған ұқсас үрдіс өткен жылдардың осындай кезеңдеріне тән, алайда 2004 жылы оның кеңею қарқыны 2002-2003 жылдардағыға қарағанда едәуір жоғары (тиісінше 13,3% және 7,6%) қалыптасты. Ұлттық Банктің таза халықаралық резервтерінің айтарлықтай ұлғаюы қарастырылып отырған кезеңде ақша базасының өсуіне негізгі себеп болып табылады.

Ұлттық Банк теңгенің айырбас бағамының қысқа мерзімді және алып-сатарлық ауытқуларының инфляциялық процестерге теріс ықпалына жол бермеу мақсатында 2004 жылғы 4-тоқсанда ішкі валюта нарығынан шетел валютасын сатып алуды жүзеге асырды. Сонымен бірге, осы кезеңде Қаржы министрлігінің шоттарына шетел валютасының түсуі өсті. Нәтижесінде таза валюталық қорлар қазан-желтоқсан айларында 39,4% ұлғайды. Ұлттық Банктің әлемдік нарықтарда операциялар жүргізуіне және алтын бағаларының 6,2% өсуіне байланысты алтындағы активтер осы кезеңде 7,7% ұлғайды. Сонымен, 2004 жылдың аяғына қарай Ұлттық Банктің таза халықаралық резервтері 9277,0 млн. долл. болып, тоқсан ішінде 35,9% ұлғайды (2-кесте).

2-кесте

Ақша базасы өзгерістерінің динамикасы (өткен кезеңге қарағанда %)

	04 1-тоқ.	04 2-тоқ.	04 3-тоқ.	04 4-тоқ.
Ақша базасы	2,7	19,3	3,7	43,0
Таза халықаралық резервтер	10,4	14,6	1,5	31,3
Таза ішкі активтер	-15,6	-12,1	2,2	-2,9
Үкіметке таза талаптар	-48,8	-79,7	-5,6	47,0
қаржылық ұйымдарға талаптар	-36,0	-17,9	5,2	-24,4
қалған экономикаға талаптар	35,6	61,8	-9,7	18,1
өзге де таза ішкі активтер	21,7	41,2	3,3	-8,3

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Жылдың аяғына қарай мемлекеттік шығыстардың әдеттегідей өсуі себепті қалған экономикаға талаптардың өсуі және Үкіметке таза талаптардың едәуір ұлғаюы аясында шамадан тыс өтімділікті реттеу бойынша Ұлттық Банктің операциялары оның таза ішкі активтерінің өсуіне, сонымен қатар ақша базасының неғұрлым едәуір қарқындымен көбеюіне мүмкіндік бермей кедергі келтірді.

Екінші деңгейдегі банктер бойынша монетарлық шолу

2004 жылғы 4-тоқсанда екінші деңгейдегі банктердің жиынтық активтері 18,4% 1315,0 млрд. теңгеге дейін ұлғайды. Өткен тоқсандардағы сияқты бұл өсу екінші деңгейдегі банктердің ішкі активтерінің ұлғаюына байланысты еді, сонымен қатар олардың таза сыртқы активтері азайды (3-кесте).

3-кесте

**Екінші деңгейдегі банктер бойынша монетарлық шолу
(өткен кезеңге қарағанда %)**

	04 1-тоқ.	04 2-тоқ.	04 3-тоқ.	04 4-тоқ.
Таза сыртқы активтер	-11,0	-25,1	-7,4	-17,3
Ішкі активтер	7,9	13,9	10,2	18,1
Ұлттық Банкке талаптар	22,9	14,7	-3,9	75,8
Үкіметке таза талаптар	10,7	15,2	21,1	-21,5
экономикаға талаптар	6,5	13,3	12,7	11,6
өзге де таза ішкі активтер	-14,0	-12,3	-15,4	-8,8
Пассивтер	6,9	10,2	11,3	18,4

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

2004 жылғы 4-тоқсанда екінші деңгейдегі банктердің таза сыртқы активтерінің құрылымында шет елге орналастырылатын депозиттердің және резидент еместерге кредиттердің ұлғаюы есебінен резидент еместерге талаптар 29,8% өсті. Сонымен бірге Қазақстан банктерінің шоттарындағы резидент еместердің депозиттерінің өсуіне байланысты резидент еместердің алдындағы міндеттемелер 23,3% өсті. Алайда резидент еместер алдындағы міндеттемелердің өсуінің резидент еместерге қойылатын талаптардан абсолюттік мәндегі жоғарылауы таза сыртқы активтердің 17,3% азаюына алып келді.

2004 жылғы 4-тоқсанда банктердің ішкі активтерінің абсолюттік өсуіндегі негізгі үлес олардың Ұлттық Банктегі аударылатын және басқа депозиттерінің 2,7 есе ұлғаюы нәтижесінде Ұлттық Банкке қойылатын талаптардың өсуіне тиесілі еді. Сонымен бірге, банктердің экономиканы кредиттеуінің жоғары қарқыны сақталды. 2004 жылғы 4-тоқсанда екінші деңгейдегі банктердің экономика секторларына талаптары 11,6% өсті.

Қорытындысында, Үкіметке таза талаптардың 21,5% және басқа да таза ішкі активтердің 8,8% төмендеуіне қарамастан, тұтастай алғанда екінші деңгейдегі банктердің ішкі активтері 18,1% ұлғайды.

Ақша массасы¹

2004 жылғы 4-тоқсанда ақша массасының 24,6% 1634,7 млрд. тенгеге дейін өсуі депозиттік ұйымдардың таза сыртқы активтерінің, сол сияқты олардың ішкі активтерінің де ұлғаюы аясында орын алды (4-кесте).

Қарастырылып отырған кезеңде депозиттік ұйымдардың таза сыртқы активтерінің өсуі Ұлттық Банктің алтынвалюта активтерінің өсуіне байланысты еді, өйткені екінші деңгейдегі банктердің таза сыртқы активтері төмендеді.

2004 жылғы 4-тоқсанда Қаржы министрлігі шығарған бағалы қағаздарды өтеу көлемінің оларды орналастырудан асып кетуі депозиттік ұйымдар тарапынан Үкіметке талаптардың 20,5% азаюына себеп болды. Сонымен бірге, депозиттік ұйымдардың Үкімет алдындағы міндеттемелері Үкімет депозиттерінің азаюына байланысты 44,0%

¹ 2004 жылғы 1 қаңтардан бастап мол ақша массасына (M3) шолуға, Ұлттық Банк пен екінші деңгейдегі банктердің шоттарынан басқа, кредиттік серіктестіктердің шоттары кіреді. Сондықтан, ақша массасының өзгеруіне факторлық талдау жүргізген кезде, Ұлттық Банк, екінші деңгейдегі банктер және кредиттік серіктестіктер бойынша шоғырландырылған шолу кіретін депозиттік ұйымдарға монетарлық шолуы туралы сөз болады.

төмендеді. Нәтижесінде, осының бәрі Үкіметке қойылатын талаптардың едәуір өсуіне алып келді.

4-кесте

**2004 жылы ақша массасы өзгеруінің динамикасы
(өткен кезеңге қарағанда %)**

	04 1-тоқ.	04 2-тоқ.	04 3-тоқ.	04 4-тоқ.
Ақша массасы	8,5	13,9	9,3	24,6
Таза сыртқы активтер	10,1	8,0	-2,8	42,7
Ішкі активтер	7,2	18,9	20,0	11,9
Үкіметке таза талаптар	-22,8	-93,8	780,2	127,8
экономикаға талаптар	6,6	13,4	12,7	11,6
өзге де таза ішкі активтер	-3,5	-1,1	-8,0	-15,1

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Қарастырылып отырған кезеңде ақша массасын ұлғайтудың маңызды факторы экономиканың қаржылық емес секторын кредиттеу көлемінің өсе түсуі болып қалады. 2004 жылғы 4-тоқсанда депозиттік ұйымдардың экономикаға талаптарының өсуі өткен кезеңмен салыстырғанда 11,6% болды. Нәтижесінде, қарастырылып отырған кезеңде банк жүйесінің және кредиттік серіктестіктердің ішкі активтері 11,9% өсті.

2004 жылғы 4-тоқсанда резиденттердің банк жүйесіндегі және кредиттік серіктестіктердегі депозиттерінің өсу қарқынының айналыстағы қолма-қол ақшаның өсу қарқындарымен салыстырғанда озық болуы соңғысының ақша массасы құрылымындағы үлесінің 23,8%-дан 23,2%-ға дейін төмендеуіне себепші болды (5-кесте). Ақша массасының өсу қарқындарымен салыстырғанда ақша базасының кеңею қарқынының озық болуы ақша мультипликаторы мәнінің 3,26-дан 2,83-ке дейін азаюына алып келді.

5-кесте

**2004 жылғы ақша массасының құрамдас бөліктері өзгерістерінің динамикасы
(өткен кезеңге қарағанда %)**

	04 1-тоқ.	04 2-тоқ.	04 3-тоқ.	04 4-тоқ.
Ақша массасы	8,5	13,9	9,3	24,6
айналыстағы қолма-қол ақша	2,6	15,0	10,9	21,5
резиденттердің депозиттері	10,4	13,5	8,8	25,5

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

– Айналыстағы қолма-қол ақша

Айналыстағы қолма-қол ақша 2004 жылғы 4-тоқсанда 379,3 млрд. теңге, ал олардың өсу қарқыны өткен тоқсанмен салыстырғанда – 21,5% болды. Айналыстағы қолма-қол ақша өсуінің жоғары қарқындары әдеттегідей жылдың осы кезеңіне тән болғанмен, 2002-2003 жылдарға қарағанда ағымдағы жылы олар біраз жоғары болды (тиісінше 14,4% және 9,4%).

Қарастырылып отырған кезеңде айналыстағы қолма-қол ақшаның өсуі негізінен халықтың ақшалай кірістерінің маусымдық ұлғаюымен, оның ішінде жалақы төлеуге мемлекеттік бюджет шығыстарының өсуі салдарымен түсіндіріледі. Шынында, 2004 жылғы 4-тоқсанда өткен тоқсанмен салыстырғанда мемлекеттің жалақы төлеуге

шығыстары 14,5% өсті (2002-2003 жылдардың 4-тоқсанында – тиісінше 26,9% және 12,6%).

2004 жылдың аяғында қалыптасқан халықтың қолма-қол долларға төмен сұранысы айналыстағы қолма-қол ақшаның өсуіне бірқатар ықпалын тигізді. 2004 жылғы 4-тоқсанда айырбастау пункттерінің долларды нетто-сатуы өткен тоқсанмен салыстырғанда 15,6% төмендеді, бұл жылдың осы кезеңіне тән емес. 2002-2003 жылдардағы осындай кезеңмен салыстырғанда, керісінше осы нетто-сатудың тиісінше 41,4% және 51,9% өсуі байқалды. Сонымен бірге 2004 жылғы 4-тоқсанда өткен кезеңмен салыстырғанда банктердің долларды нетто-әкелуі 38,8% төмендеді, ал 2002-2003 жылдардағы осындай кезеңдерде тиісінше 26,4% және 36,7% ұлғаю орын алды. Яғни жинақ ақшаны доллармен сақтау тартымдылығы төмендеуде және теңгенің нығаюы жағдайларында ішкі нарықта доллардың сатып алушылық қабілеті азайып келеді. Нәтижесінде, халық долларды қолма-қол теңгеге айырбастай отырып, оны аз сатып алып, көбірек сата бастады.

Банктердің және «Қазпошта» АҚ-ның кассаларындағы қолма-қол ақша айналымы ақшалай кірістердің өсуінің және қолма-қол долларға сұраныстың төмендеуінің айналыстағы қолма-қол ақшаның ұлғаюына ықпалын растайды (6-кесте).

6-кесте

Банктердің кассалары арқылы қолма-қол ақша беру мен түсімдер сальдосы

	03.4 -тоқ	04.4 -тоқ	03.4 -тоқ. салыстырғанда 04.4-тоқсанда
	млрд. теңге	млрд. теңге	%
Тауарлар, көрсетілген қызметтер және орындалған жұмыстар	-41,9	-48,6	-16,0
ақы төлеуге беру	178,2	229,8	29,0
өткізуден түсімдер	220,1	278,4	26,5
Жалақы (банкоматтардағы ақшаны есептегенде)	192,7	244,3	26,8
Ауыл шаруашылығы өнімдері*	50,9	25,9	-49,1
Шетел валютасымен операциялар	-126,2	-90,2	28,5
банктердің валютаны өз айырбастау пункттерінің сатып алуына беруі	72,5	96,1	32,5
банктердің айырбастау пункттерінің валюта сатудан түсімдері	198,7	186,4	-6,2
Жеке тұлғалардың салымдары	-5,2	-21,5	-310,7
Зейнетақылар және жәрдемақылар**	59,6	48,8	-18,2
Өзге де баптар	-84,7	-68,6	19,0
Қолма-қол ақша беру мен түсімдердің жиынтық сальдосы	45,2	90,0	99,3

* банктердің кассаларынан қолма-қол ақша беру

**ТББЖ кодтары шеңберінде Қазпошта арқылы төленген зейнетақылар мен жәрдемақыларды есептегенде

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

2004 жылғы 4-тоқсанда банкоматтар мен жеке тұлғалардың ағымдағы шоттарын есептегенде, жалақы төлеу бойынша банктер мен Қазпошта кассаларынан қолма-қол

ақшаны нетто-беру өткен жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда 26,8%, ал банктердің айырбастау пункттерінің валюта сатып алуға нетто-беруі – 28,5% өсті.

– **Резиденттердің депозиттері**

Банк жүйесінде және кредиттік серіктестіктерде депозиттер түсуінің өсуі бүкіл 2004 жылға тән болды. 2004 жылғы 4-тоқсанда резиденттердің депозиттері 25,5% өсіп, 1255,4 млрд. теңгеге жетті (7-кесте).

Резиденттердің депозиттері құрылымында нақты секторды кредиттеудің негізгі көздерінің бірі болып табылатын резиденттердің басқа депозиттерінің жоғары үлесінің сақталуы оң бағаланады. Мәселен, 2004 жылғы 4-тоқсанның аяғында бұл үлес 70,7% болды, ал қалған 29,3%-ы аударылатын депозиттерге тиесілі еді.

7-кесте

**Резиденттер депозиттерінің өзгеру динамикасы
(өткен кезеңге қарағанда %)**

	04. 1-тоқ	04. 2-тоқ	04. 3-тоқ	04. 4-тоқ	үлес, % ¹
Резиденттердің депозиттері²	10,4	13,5	8,8	25,5	100,0
Теңгедегі аударылатын депозиттер	14,2	16,2	9,5	18,2	23,8
халық	-1,5	16,6	4,9	22,8	3,5
банктік емес заңды тұлғалар	17,5	16,1	10,3	17,5	20,2
Теңгедегі басқа депозиттер	13,6	8,9	13,9	38,3	33,3
халық	28,5	12,9	12,5	32,7	16,9
банктік емес заңды тұлғалар	1,2	4,7	15,4	44,6	16,4
Шетел валютасымен аударылатын депозиттер	25,6	22,1	-0,7	-32,0	5,5
халық	-4,6	23,9	-7,3	-2,1	1,1
банктік емес заңды тұлғалар	33,1	21,8	0,5	-37,0	4,4
Шетел валютасындағы басқа депозиттер	1,8	13,1	7,3	36,7	37,5
халық	-5,5	3,8	-0,9	-9,6	13,6
банктік емес заңды тұлғалар	18,8	30,2	19,2	93,3	23,9

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Қарастырылып отырған кезеңде банктік емес заңды тұлғалардың депозиттері резиденттер депозиттерінің өсуіне (84% жуық) негізгі үлес қосты. 2004 жылғы 4-тоқсанда шетел валютасындағы депозиттердің өсу қарқындарының баяулауы банктік емес заңды тұлғалардың депозиттері құрылымына тән ерекшеліктер болып табылады. Бұл әлемдік валюталар бағамдарының айтарлықтай өзгермелілігі жағдайларында кәсіпорындардың өздерін валюталық тәуекелге ұшыратпауға тырысуына байланысты

¹ 2005 жылғы 1 қаңтарда

² **Аударылатын депозиттер** – бұл: 1) кез келген уақытта номиналы бойынша айыппұлсыз және шектеулерсіз ақшаға айналдыруға болатын; 2) чектің, траттаның немесе жиро-тапсырмалардың көмегімен еркін аударылатын; 3) төлемдерді жүзеге асыру үшін кеңінен пайдаланылатын барлық депозиттер. Аударылатын депозиттер тар ақша массасының бөлігі болып табылады. Басқа **депозиттерге**, негізінен, белгілі бір уақыт кезеңі өткеннен кейін ғана алынуы немесе оларды жай коммерциялық операцияларда пайдалану үшін аса қолайлы ете алмайтын түрлі шектеулер болуы мүмкін және негізінен, жинақ ақша тетіктеріне қойылатын талаптарға сай келетін жинақ және мерзімді депозиттер жатады. Сонымен бірге, басқа депозиттерге шетел валютасымен көрсетілген өзге де салымдар мен депозиттер кіреді.

болуы ықтимал. Валюталық депозиттердің белгіленген көлемінің болу қажеттігі, резидент еместермен болашақтағы операцияларды жүзеге асыруға не шетел валютасындағы банктік заемдарды өтеуге байланысты деп пайымдауға болады.

2004 жылғы 4-тоқсанда өткен кезеңмен салыстырғанда халықтың теңгедегі басқа депозиттері 32,7% өсті, ал халықтың шетел валютасындағы басқа депозиттері, керісінше, 9,6% қысқарды. Бұл халықтың негізінен жинақ ақшаны шетел валютасымен сақтағаннан гөрі ұлттық валютамен сақтағанды жөн санайтынын куәландырады.

б. Ақша-кредит саясатының құралдары және операциялары

2004 жылғы 4-тоқсанда екінші деңгейдегі банктердің бүкіл 2004 жылға тән өтімділігінің өсу үрдісі жалғасты. Екінші деңгейдегі банктердің Ұлттық Банктегі корреспонденттік теңгедегі шоттарындағы орташа күндік қалдықтары 2004 жылғы 3-тоқсанмен салыстырғанда қазан-желтоқсанда 45,6% өсті, ал 2003 жылғы 4-тоқсанмен салыстырғанда олар іс жүзінде екі есе – 95,0% өсті.

Қаржы нарығындағы мұндай ахуал Ұлттық Банктің инфляцияны реттеуге бағытталған ықпал ету шараларын күшейтуді алдын ала айқындады.

Ең аз резервтік талаптардың нормативі

Ең аз резервтік талаптардың нормативі 2004 жылғы 4-тоқсанда өзгерген жоқ және өтеу мерзімі ағымдағы және одан кейінгі айлар ішінде ішінара немесе толық басталатын банк міндеттемелерінің 6% болды.

Бірінші тәсілмен¹ ең аз резервтік талаптарды орындайтын банктердің саны 2004 жылғы 4-тоқсанның аяғында 33-тен 34-ке дейін өсті.

Екінші деңгейдегі банктердің жоғары өтімділігі артық резервтердің едәуір көлемінің болуын қамтамасыз етті. Орташа алғанда 2004 жылғы 4-тоқсанда резервтік активтер резервтеудің қажетті көлемінен 3,3 есе асты (3-тоқсанда 2,4 есе асты). 4-тоқсанда артық резервтердің ұлғаю себептерінің бірі екінші деңгейдегі банктердің резервтік активтерді есептеген кезде пайдаланылатын Ұлттық Банктегі депозиттерге қызығушылығының артуы болды.

Екінші тәсілмен² ең аз резервтік талаптардың нормативін орындайтын банктер міндеттемелерінің көлемі аз ғана мөлшерде болды (2004 жылғы желтоқсанның аяғында бірінші тәсіл бойынша ең аз резервтік талаптардың нормативін орындайтын банктердің депозиттік міндеттемелерінің 0,04% жуығын құрайды) және сондықтан да банк жүйесінің өтімділігіне ешқандай әсерін тигізбеді.

Қысқа мерзімді ноталар шығару

2004 жылғы 4-тоқсанда Ұлттық Банктің қысқа мерзімді ноталарын орналастыру 199,7 млрд. теңгені құрады, бұл ноталар шығарудың ең көп көлемінің бірі болып табылады (ең көбі 2003 жылғы 2-тоқсанда ғана 203,1 млрд. теңге болған). 2004 жылғы 3-тоқсанмен салыстырғанда ноталарды орналастыру 2,0 есе ұлғайды.

Осындай едәуір көлем банктердің жоғары өтімділігімен ғана емес, іс жүзінде Қаржы министрлігінің мемлекеттік бағалы қағаздарының жаңа шығарылымдарының мүлдем болмауымен түсіндіріледі. 2004 жылғы 4-тоқсанда оларды 7,8 млрд. теңге сомасына орналастыру бойынша бір ғана аукцион өткізілді, бұл өткен тоқсандағы көлемнен 7,4 есе аз еді.

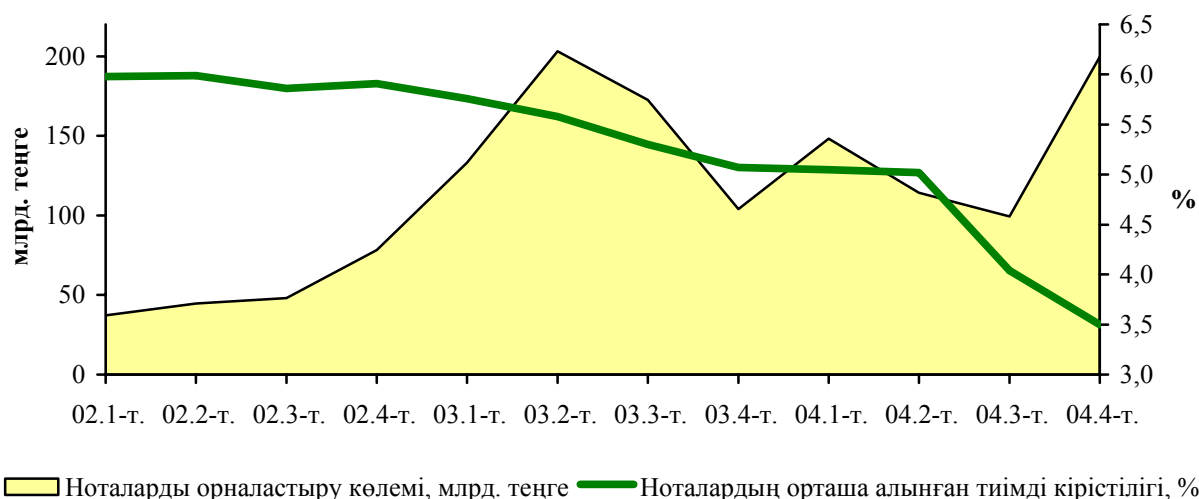
¹ Банктің ақшасын резервтік активтерге орналастыру.

² Банктің ақшасын Ұлттық Банкке депозитке салу

Қысқа мерзімді ноталарды орналастыру көлемінің ұлғаюы олардың тиімді кірістілігінің төмендеуімен жалғасты. Қысқа мерзімді ноталардың орташа алынған тиімді кірістілігі 2004 жылғы 4-тоқсандағы қорытынды бойынша 3,50% деңгейінде қалыптасты, ал 3-тоқсанда ол 4,04% болған еді (6-график).

6-график

Ұлттық Банктің қысқа мерзімді ноталарын орналастыру және олар бойынша орташа алынған кірістілік (кезең ішінде)

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

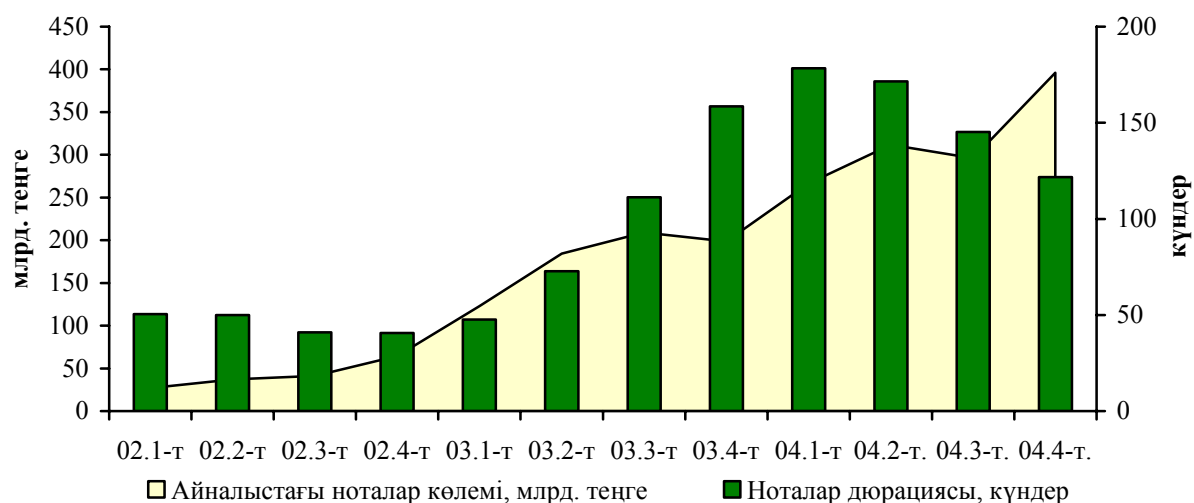
Қысқа мерзімді ноталардың 2003 жылы жүргізілген айналыс мерзімдерін ұзарту саясаты 2004 жылы оларды азайту саясатына ауысқанын атап кеткен жөн. Бұл, біріншіден, зейнетақы активтерін инвестициялау құралы ретінде ноталардың тартымдылығын азайту мақсатымен және екіншіден, Ұлттық Банк қысқа мерзімді ноталар шығарған кезде акценттерді екінші деңгейдегі банктердің өтімділігін реттеудің орнына қаржы нарығындағы қысқа мерзімді ставкаларды реттеуге ауыстыруға ниеттенуіне байланысты. Заемдық ресурстар құнын реттеу өтімділікті реттеуге қарағанда, инфляцияға ықпал етудің неғұрлым тиімді тұтқасы болып табылады.

Осының салдарынан, шығарылатын ноталардың орташа мерзімі 2004 жылғы 3-тоқсанда 249,62 күнге қарағанда 2004 жылғы 4-тоқсанда 178,00 күн болды.

Тұтастай алғанда 2004 жылғы 4-тоқсанда айналыстағы қысқа мерзімді ноталар көлемі 33,8% ұлғайды және 2004 жылғы желтоқсанның аяғында 396,1 млрд. теңге болды. Айналыста жүрген қысқа мерзімді ноталардың дюрациясы 2004 жылғы қыркүйектің аяғындағы 145,17 күнге қарағанда 2004 жылғы желтоқсанның аяғында 121,66 күнге дейін төмендеді (7-график).

7-график

**Айналыстағы қысқа мерзімді ноталар
(кезеңнің аяғында)**

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Репо және кері репо операциялары

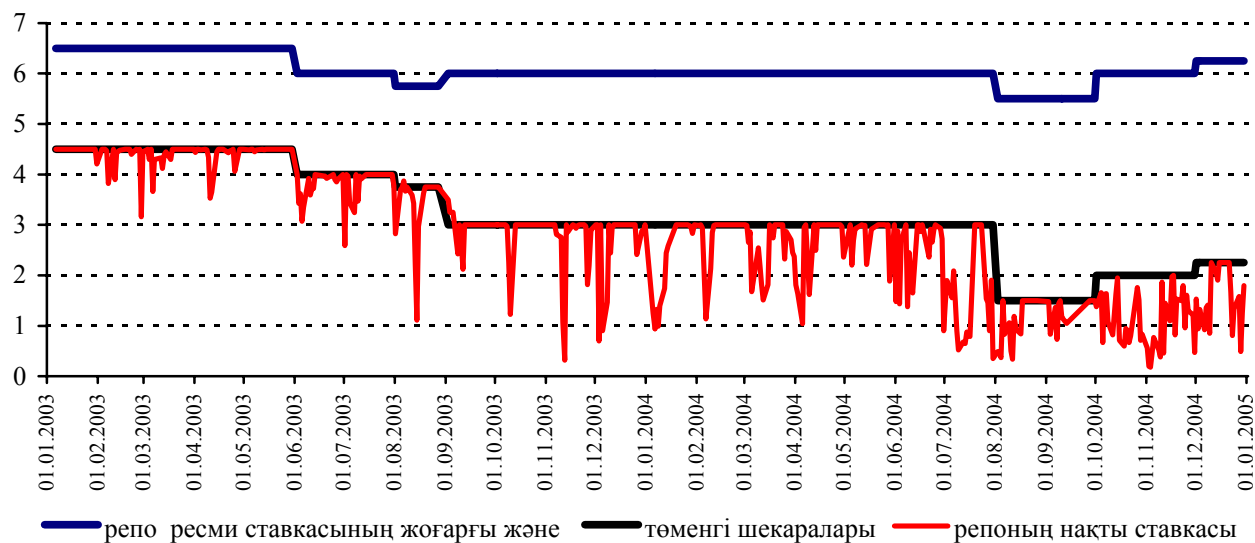
Ұлттық Банктің репо операциялары бойынша ресми ставкасы 2004 жылғы 4-тоқсанда: қазанда 3,5%-дан 4,0%-ға дейін және желтоқсанда 4,25% дейін екі рет жоғарылады, сонымен бірге шекті ауытқулар дәлізінің ауқымы +/-200 базистік тармақ деңгейінде қалды.

2004 жылғы қазан-желтоқсан айларында Ұлттық Банк жүргізген репо операцияларының көлемі 230,5 млрд. тенге болды, бұл 2004 жылғы 3-тоқсандағы көлемнен 45,0% көп. Сонымен бірге, осы операциялар бойынша орташа алынған ставка 2004 жылғы 3-тоқсандағы 1,20%-дан 4-тоқсанда 1,24%-ға дейін шамалы жоғарылады. Барлық операциялар «овернайт» мерзімімен, яғни келесі жұмыс күні өтеумен жүргізілді.

2004 жылғы желтоқсанда Ұлттық Банк мемлекеттік бағалы қағаздардың меншік портфелін 15% ұлғайтты. Осыған қарамастан, портфельдің көлемі қысқа мерзімді нарықтық ставкаларды тиімді реттеу үшін шамалы болып отыр. Ұлттық Банк репоның банкаралық нарығында осы нарық операциялары көлемінің 30%-ынан кем орын ала отырып аз ғана роль атқаруды жалғастыруда. Соның салдарынан Ұлттық Банк репоның ресми ставкасы дәлізінің ауқымында жүргізілетін репо операциялары бойынша орташа алынған ставканы ұстап тұра алмайды (8-график).

2004 жылғы 4-тоқсанда нарықтағы өтімділіктің орнын толтыру мақсатында, Ұлттық Банк 2003 жылғы қыркүйектен бастап алғаш рет кері репо операцияларын жүргізді. Осы операциялардың жалпы көлемі 4,95% кірістілікпен 26,0 млрд. тенге болды.

8-график
Ұлттық Банктің операциялары бойынша орташа алынған репо ставкасының динамикасы, %

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Депозиттік операциялар

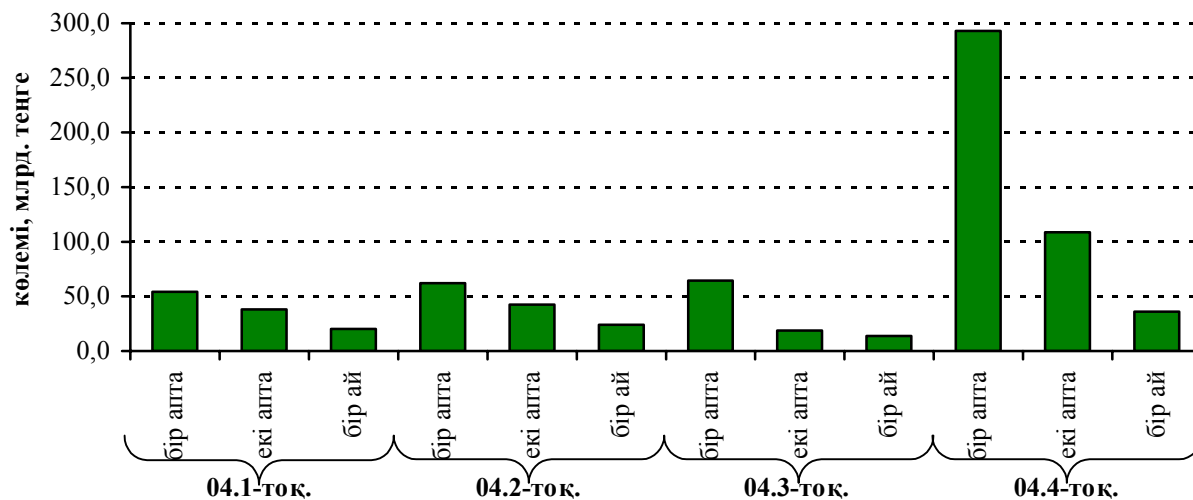
2004 жылғы 4-тоқсанда Ұлттық Банк екінші деңгейдегі банктерден 437,6 млрд. теңгеге депозиттер тартты, бұл 2004 жылғы 3-тоқсанға қарағанда 4,5 есе көп. Ұлттық Банк тартатын депозиттер мерзімінің 1 жылға жетуі мүмкін екендігіне қарамастан, олардың нақты мерзімдері 1 айдан аспайды. 2004 жылғы 4-тоқсанда тартылған депозиттердің мерзімділігі бір, екі апта және бір ай болды.

Ұлттық Банктің екінші деңгейдегі банктерден тартқан депозиттері көлемінің айтарлықтай ұлғаюы бірнеше себептермен түсіндіріледі. Біріншіден, қаржы құралдары жетіспеген жағдайларда салымдар бағыттарында шектелген “еркін” қысқа мерзімді өтімділіктің едәуір көлемі банктерде жинақталған. Екіншіден, Ұлттық Банк тартатын депозиттер бойынша кірістілік 2004 жылғы 3-тоқсандағы 2,14%-дан 4-тоқсанда 2,27%-ға жоғарылады және 2004 жылғы 3-тоқсандағы 2,38%-дан 4-тоқсанда 1,87%-ға дейін төмендеген банкаралық нарыққа орналастырылатын 30 күннен кем мерзімі бар депозиттер бойынша кірістіліктен асып түсті. Үшіншіден, Ұлттық Банк тарта алатын депозиттер көлемі ақша-кредит саясатының басқа операцияларына қарағанда, іс жүзінде шектелмеген (репо операцияларының көлемі Ұлттық Банктің портфелімен, қысқа мерзімді ноталар эмиссиясының көлемі – кесімді бағамен, сондай-ақ бәсекелік емес өтімдерді қанағаттандыру дәрежесімен шектелген).

Бір апталық депозиттер барынша танымал болуда, 2004 жылғы 4-тоқсанда олардың үлесіне тартылған депозиттердің барлық көлемінің үштен екі бөлігі (3-тоқсандағыдай) тиесілі болды. Айлық депозиттер бұдан гөрі өте аз талап етілді. 2004 жылғы 4-тоқсанда осы депозиттердің көлемі номиналдық көрсетуде 2,6 есе артқанына қарамастан, олардың Ұлттық Банк тартқан депозиттер құрылымындағы үлесі 2004 жылғы 3-тоқсандағы 14,2%-дан 4-тоқсанда 8,2%-ға дейін төмендеді (9-график).

9-график

Ұлттық Банкте орналастырылған депозиттердің көлемі: көлемі және мерзімдері

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

2004 жылғы 4-тоқсанда тартылған депозиттер бойынша кірістіліктің өсуі репо операциялары бойынша ресми ставканың біртіндеп жоғарылауы жағдайларында оның бір- және екі апталық депозиттер бойынша ұлғаюына байланысты болды. Мәселен, мерзімі бір апта депозиттердің кірістілігі 3-тоқсандағы 1,86%-дан 4-тоқсанда 2,15%-ға дейін, мерзімі екі апта депозиттер бойынша – 2,04%-дан 2,27%-ға дейін ұлғайды. Бір айлық депозиттер бойынша кірістілік, керісінше, 3-тоқсандағы 2,47%-дан 4-тоқсанда 2,46%-ға дейін шамалы төмендеді.

Заемдар беру

2004 жылғы желтоқсанда Ұлттық Банктің «овернайт» заемдары бойынша ресми ставкасы 8,0%-дан 8,5%-ға дейін жоғарылатылды. Тұтастай алғанда, 2004 жылғы 4-тоқсанда берілген «овернайт» заемдарының көлемі 1,0 млрд. теңге болды.

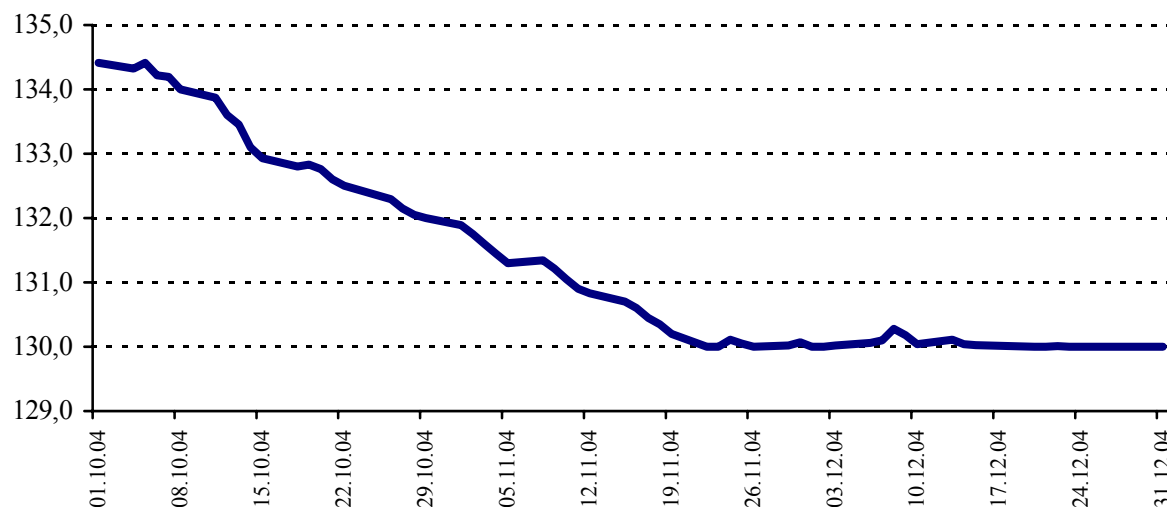
Ұлттық Банк 2004 жылғы 4-тоқсанда күндізгі заемдар, арнайы мақсаттағы заемдар сияқты басқа да заемдарды, сондай-ақ соңғы сатыдағы кредитор ретінде берілетін заемдарды екінші деңгейдегі банктерге ұсынған жоқ.

Валюталық бағам

2004 жылдың өткен тоқсандарындағы сияқты 4-тоқсанда, ішкі валюта нарығындағы ахуал экспорт түсімдерінің мол көлемінің ықпалымен, халықаралық нарықтарда еуро позициясының нығаюымен, сондай-ақ Қазақстанның банктік және корпоративтік секторларының заемдық шетел капиталының едәуір көлемін тартуымен қалыптаса түсті.

Тұтастай алғанда тоқсан ішінде теңгенің биржалық бағамы АҚШ долларына қарағанда бір АҚШ доллары үшін 3,20% 130,00 теңгеге дейін (жыл басынан бастап – 9,30%) төмендеді. Теңгенің орташа алынған айырбас бағамы 2004 жылғы 4-тоқсанда бір АҚШ доллары үшін 131,24 теңге болды. Тоқсан ішінде теңге АҚШ долларына қарағанда бір доллар үшін 130,00-134,41 теңге ауқымында өзгерді (10-график).

10-график

АҚШ долларына қарағанда теңгенің номиналдық айырбас бағамының динамикасы

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

АҚШ долларына қарағанда теңгенің нығаю үрдісі қарашаның аяғынан бастап бір АҚШ доллары үшін орташа алынған биржалық бағамы 130 теңге белгісіне жеткенде тоқтады. 22 қараша – 31 желтоқсан аралығындағы кезең ішінде ішкі валюталық нарықтағы айырбас бағамы 130,00 – 130,28 теңге болатын тар аралықта ауытқып отырды.

Қазақстан нарығындағы еуропалық валютаға қатысты теңге бағамының динамикасына халықаралық қаржы нарығындағы бірыңғай еуропалық валютаның жай-күйі, сондай-ақ АҚШ долларына қарағанда теңге бағамының тұрақтануы ықпал етті. 2004 жылғы 4-тоқсанда теңгенің еуроға ресми бағамы 6,85% құнсызданып, кезеңнің аяғында бір еуро үшін 177,10 теңге болды (2-график).

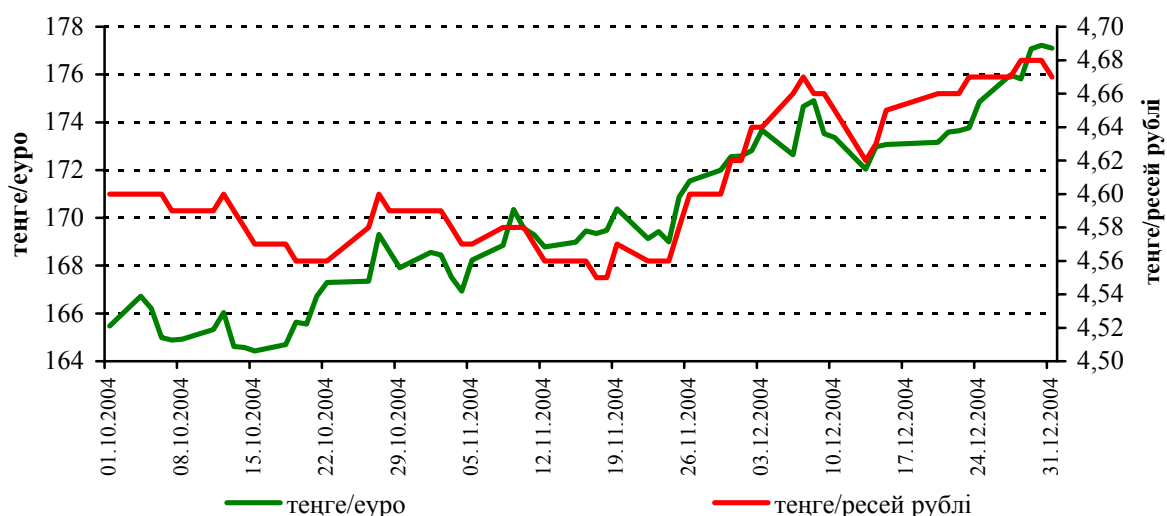
Ресей рублінің теңгеге қарағанда динамикасы, ең бастысы, АҚШ долларына қарағанда ресей рублі айырбас бағамына қатысты Ресей Орталық Банкінің саясатымен айқындалды. Мәселен, 2004 жылғы 4-тоқсанда ресей рубліне қарағанда теңгенің ресми бағамы 1,30% құнсызданды (11-график).

2004 жылғы 4-тоқсанда Қазақстан Қор Биржасының валюталық бөлігінде сауда-саттық көлемінің едәуір өсуі байқалды. Осы кезеңде долларлық позицияда биржалық сауда-саттық көлемі 4,45 млрд. АҚШ долларынан астам болды, бұл 2003 жылғы осындай кезеңдегі көрсеткіштен 2 еседен астам жоғары.

Биржадан тыс валюталық нарықтағы операциялар көлемі 2004 жылғы 4-тоқсанда өткен жылдың осындай көрсеткішімен салыстырғанда 9,7% азайып, 1,95 млрд. АҚШ долл. құрады. Операциялардың ең аз көлемі қазанда, ең көп көлемі желтоқсанда байқалды (12-график).

11-график

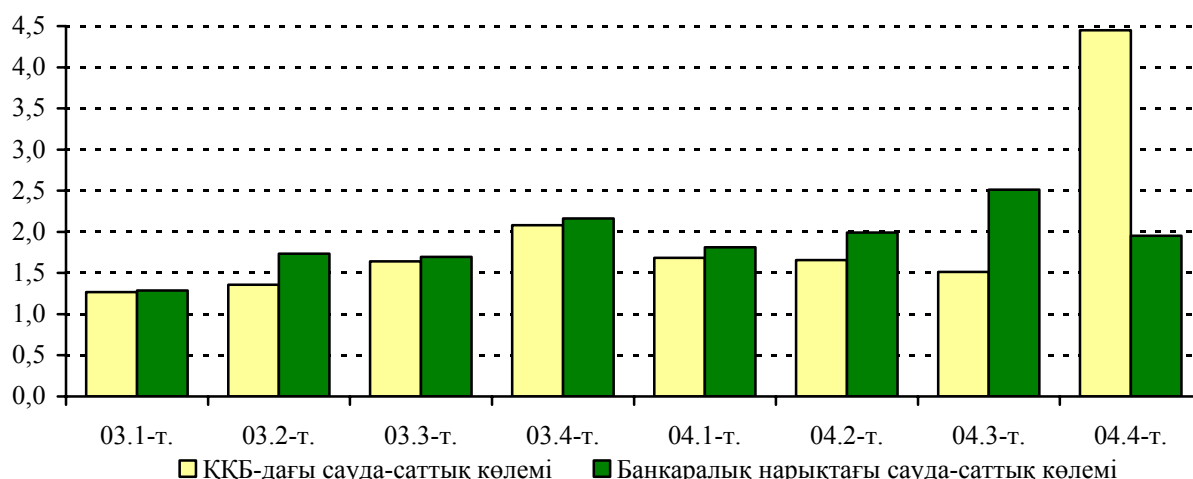
Теңгенің еуроға және ресей рубліне ресми бағамының динамикасы

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

12-график

Ішкі валюталық нарықтағы сауда-саттық көлемі, млн. АҚШ долл.

Источник: Негіздемe: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

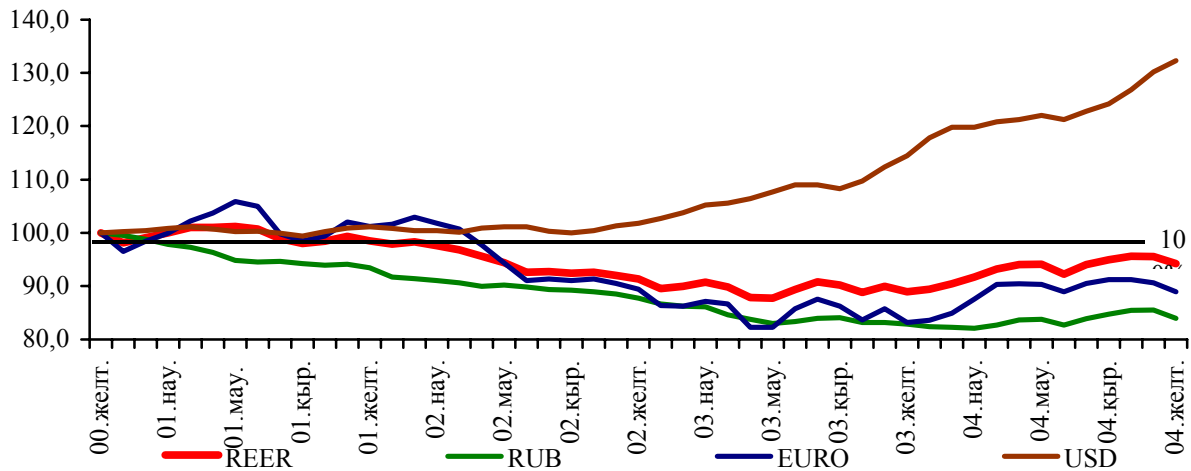
Қалыптасып отырған жағдайда Ұлттық Банк теңге бағамын жоғарылату қысымын күшейтетін кезеңдерде шетел валютасын сатып алуды жүзеге асыра отырып, ішкі валюталық нарықтағы сұраныс пен ұсыныстың теңгерімін ұстап тұруға ұмтылды. 2004 жылғы 4-тоқсанда Ұлттық Банктің ішкі валюталық нарыққа қатысу коэффициенті 35%-ға жуық болды.

Алдын ала деректер бойынша 2004 жылғы желтоқсанда теңгенің нақты тиімді айырбас бағамының индексі 2003 жылғы желтоқсанға қарағанда 5,9% өсті. 2004 жылы АҚШ долларына қарағанда теңгенің нақты нығаюы 15,3%, еуроға – 7% және рубльге – 1,3% болды.

Теңгенің негізгі валюталармен салыстырғанда едәуір нығаю қарқындарына қарамастан, тұтастай алғанда қазақстандық экспортерлердің сыртқы бәсекелестік қабілеті 2001 және 2002 жылдарға қарағанда анағұрлым қолайлы деңгейде сақталды (13-график).

13-график

**Нақты айырбас бағамдарының индекстері, %
(желтоқсан 2000=100%)**

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Вексельдерді қайта есепке алу

2004 жылғы 4-тоқсанда вексельдерді қайта есепке алу жүзеге асырылатын ресми қайта қаржыландыру ставкасы жылдық 7% деңгейінде сақталды.

Қарастырылып отырған кезеңде қайта есепке алуға 1,7 млрд. теңге сомаға 104 вексель қабылданды. 2005 жылғы 1 қаңтарда Ұлттық Банктің портфелінде 2,2 млрд. теңге сомаға вексельдер болды.

Ұлттық Банктің 2004 жылғы 4-тоқсанда жүргізген вексельдерді қайта есепке алу бойынша операцияларының көлемі шамалы болғандықтан, олар екінші деңгейдегі банктердің өтімділігіне ықпалын тигізген жоқ.

4. Инфляция болжамы

а. 4-тоқсандағы және тұтастай алғанда 2004 жылғы инфляция болжамын бағалау

Инфляцияның 2004 жылғы 4-тоқсанда қалыптасқан нақты деңгейі (2,8%) осы кезеңге арналған болжамға толық сәйкес келді (2,8-3,0%). Бұл көбінесе инфляцияға факторлардың әсер етуін неғұрлым толық және дұрыс есепке алудың нәтижесі еді. Осының нәтижесінде, Ұлттық Банктің инфляциялық процестерді реттеу жөніндегі шаралары қалыптасқан ахуалға сай болды.

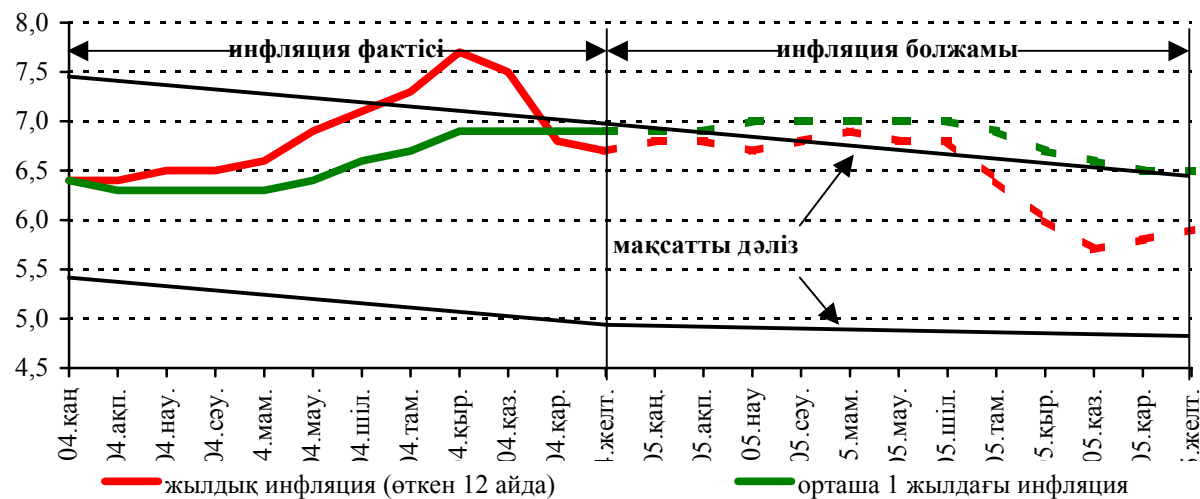
Сонымен бірге 2004 жылдың қорытындылары бойынша орташа жылдық инфляция (6,9%) сондай-ақ болжамдалған ауқымда қалыптасты (5,0-7,0%).

б. 2005 жылға инфляция болжамы

Инфляция 2004 жылмен салыстырғанда 2005 жылы төмендейді, ал оның орташа жылдық деңгейі дәліздің жоғарғы шекарасына жақын 4,9-6,5% шегінде қалыптасады деп күтілуде (14-график).

14-график

Жылдық инфляцияның фактісі және болжамы

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Басқармасы 2005 жылғы 29 қаңтарда Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің ақша-кредит саясатының 2005-2007 жылдарға арналған негізгі бағыттарын мақұлдады. Бұл құжатта қолданылуы 2005 жылы күтілетін инфляция факторлары және Ұлттық Банк бағалар тұрақтылығын қамтамасыз ету жөніндегі өзінің негізгі мақсатын орындау үшін қабылдауға ниеттеніп отырған шаралар көрсетілген.

Тұтастай алғанда 2005 жылы инфляция динамикасын жоғары экономикалық өсу, шетел валютасының едәуір әкелінуі айқындайды деп болжанады. Сонымен бірге, 2004 жылы өндіруші кәсіпорындар бағаларының жоғары өсуі 2005 жылы тұтыну бағалары өсуінің айқындаушы факторы бола алады.

Ұлттық Банк өзінің ресми ставкаларын икемді түрде өзгерту арқылы ақша нарығының ставкасына ықпал етуді күшейту, өзінің бағалы қағаздар портфелін ұлғайту және жаңа қаржы құралдарын дамыту бойынша шаралар қабылдайды.

Шамадан тыс өтімділікті реттеудің басты құралы банктердің Ұлттық Банктегі депозиттері болады. Қысқа мерзімді өтімділікке ықпал ету үшін қысқа мерзімді ноталардың айналыс мерзімдері қысқартылады, ал бұдан гөрі ұзақ мерзімді өтімділікті реттеу ең аз резервтік талаптардың көмегімен жүзеге асырылатын болады.

2005 жылғы 1-тоқсанға инфляция болжамы

1-тоқсан үшін өткен тоқсанмен салыстырғанда тұтыну бағалары өсуінің біршама баяулауы тән. Инфляция азық-түлік тауарлары бағаларының динамикасымен айқындалады. Олардың қарқыны 4-тоқсанға қарағанда әлдеқайда төмен деңгейде қалыптасқанмен, олар жылдың 2 және 3-тоқсандарымен салыстырғанда барынша жоғары. Сонымен бірге, қаңтарға, әдеттегідей, табиғи монополистердің қызмет көрсету тарифтерінің негізінен жоғарылауы тиесілі. Басқа жағынан алғанда, инфляцияның төмендеуіне әдетте азық-түлікке жатпайтын тауарлар ықпал етеді.

4-тоқсанмен салыстырғанда 1-тоқсанда инфляцияны белгілі бір тежеу тек наурызға қарай ұлғаятын едәуір төмен тұтыну сұранысы, сондай-ақ мемлекеттік бюджет шығыстарының аздаған көлемі арқылы қамтамасыз етіледі.

2005 жылғы 1-тоқсанда инфляцияның өсуіне экономикада сақталған жоғары өтімділік ықпал ететін болады. Екінші деңгейдегі банктердің белсенді кредиттік саясаты жалғаса түсуі ықтимал, ал шикізат ресурстарының жоғары әлемдік бағалары Қазақстанға шетел валютасының едәуір әкелінуін қамтамасыз етеді.

Ұлттық Банк 2005 жылғы 1-тоқсанда инфляция деңгейін тұрақтандыру үшін 2004 жылдың аяғында және 2005 жылдың басында бірқатар шаралар қабылдады. 2004 жылғы 1 желтоқсаннан бастап репо операциялары бойынша ресми ставка 4,00%-дан 4,25%-ға дейін жоғарылатылды. 2005 жылғы 1 қаңтардан бастап осы ставка өзгермеген кезде оның шекті ауытқуларының дәлізі 200 базистік тармақтан 175 базистік тармаққа дейін тарылды, бұл нақты алғанда ставканың төменгі шекарасының 2,25%-дан 2,5%-ға дейін жоғарылағанын білдіреді. 2005 жылғы 1 ақпаннан бастап репо ставкасы 4,50%-ға дейін жоғарылатылды. 2004 жылғы 1 желтоқсаннан бастап «овернайт» заемдары бойынша ресми ставка ұлғайтылды. 2005 жылғы 1 ақпаннан бастап сондай-ақ ресми қайта қаржыландыру ставкасы 7,0%-дан 7,5%-ға дейін жоғарылатылды.

Тұтастай алғанда 2004 жылғы 1-тоқсанның қорытындылары бойынша инфляция 1,5%-1,7% шегінде қалыптасады деп күтілуде. Бұл деңгей 2005 жылғы наурыздың аяғында инфляцияны орташа жылдық есептеудегі жылдық көрсетуде 6,7% және 7,0% сәйкес келеді (14-график).

2005 жылғы 2 тоқсанға инфляция болжамы

2005 жылғы 2-тоқсанда инфляция маусымдық факторлардың әсері нәтижесінде өткен тоқсанмен салыстырғанда төмендейді және 1,0% деңгейінде болжанады (2004 жылғы 2-тоқсанда – 0,8%). 2004 жылмен салыстырғанда біршама ұлғаяу инфляция факторларының жинақталған “ауыспалы массасының” көлемі барынша елеулі болуымен түсіндіріледі. Дегенмен, ақша-кредит саясаты құралдарының инфляцияға кешігіп ықпал ететінін ескеретін болсақ, Ұлттық Банктің ресми ставкаларының жоғарылауы 2005 жылғы 2 тоқсаннан бастап инфляцияның төмендеуіне алып келеді.

2005 жылғы 1-тоқсандағы сияқты 2 тоқсанда орташа жылдық инфляция болжанатын шеңберден “шығып кетуі” ықтимал. Алайда, бұдан әрі инфляция, біздің бағалауымыз бойынша төмендейді, бұл 2005 жылдың қорытындылары бойынша оны мақсатты дәлізде ұстап тұруды қамтамасыз етеді.